

๑๕

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกของไทย
(นครศรีธรรมราช) พ.ศ. 2435-2504

นายพนศักดิ์ ชานุกรประดิษฐ์

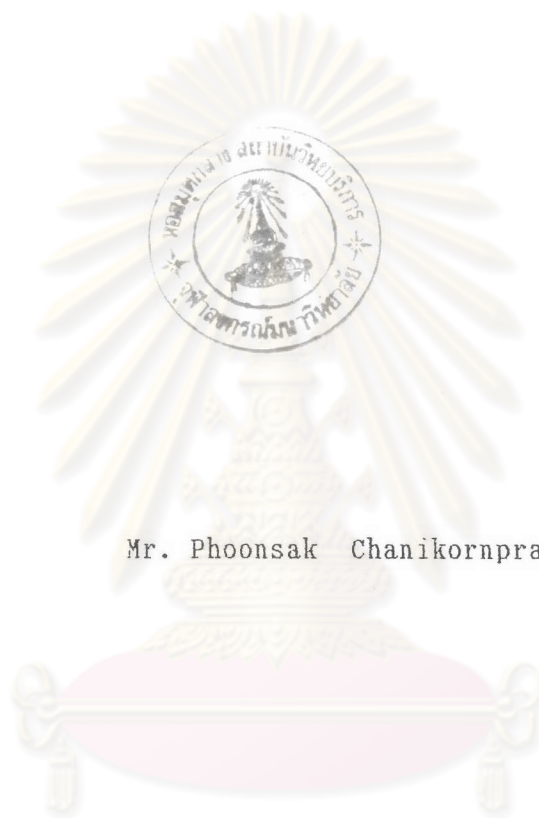
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชา เศรษฐศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2538

ISBN 974-631-388-6

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ECONOMIC HISTORY OF THE VILLAGE COMMUNITY IN SOUTHEASTERN THAILAND
(NAKHON SI THAMMARAT) 1892-1961

Mr. Phoonsak Chanikornpradit

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Economics

Department of Economics

Graduate School

Chulalongkorn University

1995

ISBN 974-631-388-6

116702281

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกของไทย

(นครศรีธรรมราช) พ.ศ. 2435-2504

โดย นายพนศักดิ์ ชานุกรประดิษฐ์

ภาควิชา เศรษฐศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม รองศาสตราจารย์ แล ศิลกวิทย์รัตน์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อำนวยความสะดวกให้นักศึกษาที่ศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิตศึกษา

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ อุดมสุวรรณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.กนกศักดิ์ แก้ววาท)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(รองศาสตราจารย์ แล ศิลกวิทย์รัตน์)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วรวีทย์ เจริญเลิศ)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

ผู้คัดดี ชานิกประดิษฐ์ : ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออก
ของไทย (นครศรีธรรมราช) พ.ศ. 2435-2504 (ECONOMIC HISTORY OF THE
VILLAGE COMMUNITY IN SOUTHEASTERN THAILAND (NAKHON SI THAMMARAT)
1892-1961) อาจารย์ที่ปรึกษา : รศ.ดร.จักรทิพย์ นาดสุภา,
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : รศ.แล ดิลกวิทยรัตน์, 148 หน้า. ISBN 974-631-388-6

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาร่วมชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช ในช่วงก่อน พ.ศ. 2435 ว่ามี
โครงสร้างทางเศรษฐกิจและระบบวัฒนธรรมเป็นอย่างไร และในช่วง พ.ศ. 2435-2504
มีเหตุการณ์ใดเข้ามากระทบหมู่บ้านบ้าง และส่งผลกระทบต่อชุมชนหมู่บ้านอย่างไร

ในการศึกษาไม่ได้ศึกษาตามแนวทฤษฎีใดอย่างเคร่งครัด หากแต่พยายามมุ่งศึกษาถึง
ความเป็นชุมชนหมู่บ้านในแง่มุมต่างๆ ในบริบทของชุมชนหมู่บ้าน มากกว่าเป็นการศึกษาโดย
พิจารณาจากภายนอก โดยเน้นการวิเคราะห์ที่โครงสร้างเศรษฐกิจ ที่ประกอบไปด้วย
พลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต และดำเนินเรื่องผ่านวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน
โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นหลัก

ผลการศึกษาพบว่า ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและระบบการอยู่ร่วมกัน
เป็นพื้นฐานที่ส่งผลต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจและระบบทางวัฒนธรรม ในด้านโครงสร้าง
ทางเศรษฐกิจ ชุมชนหมู่บ้านแห่งนี้มีศักยภาพในการพึ่งตนเองสูง มีเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับ
ธรรมชาติ ชาวบ้านมีระบบการช่วยเหลือ การแบ่งปันกันมากมายหลายรูปแบบ ทั้งในแง่การ
ผลิตและการดำรงชีวิต โดยมีแก่นอยู่ที่เรื่อง "น้ำใจ" และ "ระบบการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ"
จึงทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งขึ้นจากภายในในการพัฒนาไปสู่วิถีการผลิตแบบใหม่ อย่างไรก็ตาม
ไม่ใช่เหตุผลทางเศรษฐกิจเท่านั้น ที่ดูเหมือนเป็นอุปสรรค หากแต่ตัวแปรต่างๆ ทั้งสภาพทาง
ภูมิศาสตร์และโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ถูกรอบโดยระบบทางวัฒนธรรม มีส่วนเกี่ยวพันโยงใย
กัน ในการยับยั้งวิกฤตและผ่อนคลายกระทบที่เข้ามาจากภายนอก จึงทำให้เสมือนว่าเป็นสังคมที่
หยุดนิ่ง โดยที่จริงแล้วเป็นสังคมที่มีความเคลื่อนไหวและก้าวไปอย่างช้าๆ ภายใต้ระบบความ
สมดุลย์และวิถีแห่ง "น้ำใจ"

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา.....เศรษฐศาสตร์
สาขาวิชา.....เศรษฐศาสตร์
ปีการศึกษา..... 2538

ลายมือชื่อนิติ.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

C560198 : MAJOR ECONOMICS

KEY WORD:

VILLAGE COMMUNITY / NAKHON SI THAMMARAT / ECONOMIC HISTORY

PHOONSAK CHANIKORNPRADIT : ECONOMIC HISTORY OF THE VILLAGE

COMMUNITY IN SOUTHEASTERN THAILAND (NAKHON SI THAMMARAT)

1892-1961. THESIS ADVISOR : ASSO. PROF. CHATTHIP NARTSUDA, Ph.D.

THESIS CO-ADVISOR : ASSO. PROF. LAE DILOKVIDYARAT, 148 pp.

ISBN 974-631-388-6

The objective of this research is to study economic structure and cultural system of the village community of Nakhon Si Thammarat before 1892 and how it had changed during 1892 and 1961.

The study does not follow such theories strictly, but studies the community in many aspects from its own point of view rather than from outside. The study emphasizes economic structure, which is the combination of productive forces and the social relations of production, geographic factors and the cultural system, and they are explained via the way of life of villagers. The main sources of data is from interviewing.

This research found that the fertility of natural resources and the system of living together are the basis of economic structure and cultural system. The village community is highly self-subsistent, with technology which is harmonious to nature. The villagers have the system of helping and sharing with one another on the basis of " Nam Jai " and " the system of living together with nature "; therefore, there is no internal conflict which may lead to new mode of production. However, not only economic factors seem to be obstacles but other various factors, such as geological factors and economic structure superimposed by cultural system, also help reducing external attacks. This made the village community seem static while it is dynamic, developing gradually under the system of equilibrium and the way of " Nam Jai. "

ภาควิชา.....เศรษฐศาสตร์

สาขาวิชา.....เศรษฐศาสตร์

ปีการศึกษา.....2538

ลายมือชื่อนิติ.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

บุคคลท่านแรกที่มีส่วนสำคัญที่สุดต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอกล่าวถึง คืออาจารย์ รศ. ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อาจารย์ให้ความสนใจ และดูแลอย่างสม่ำเสมอมาโดยตลอดตั้งแต่ต้น แม้ว่าเราจะขอคำปรึกษาและคำแนะนำอย่างบ่อยครั้ง อาจารย์ก็กรุณาให้ความสะดวกและให้ความช่วยเหลืออย่างดี จนข้าพเจ้ารู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง และต้องขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ อาจารย์ รศ. แล ศิลปวิทยรัตน์ ท่านเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ร่วมเป็นอีกท่านหนึ่ง ที่ให้คำปรึกษาทุกครั้งที่มีข้อสงสัย และมีคำแนะนำตลอดจนแง่มุมที่น่าสนใจ และเป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์มาตั้งแต่ต้น คณะกรรมการทุกท่าน อาจารย์ รศ. ดร. วรวิทย์ เจริญเลิศ และอาจารย์ รศ. ดร. กนกศักดิ์ แก้วเทพ กรุณาให้การพิจารณาอย่างละเอียด และให้คำแนะนำต่างๆ ที่สำคัญ

อาจารย์กุลลดา เกษบุญชู คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ อาจารย์ พลับพลึง คงชนะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร กรุณาให้คำแนะนำในช่วงที่จัดทำ โครงร่างวิทยานิพนธ์ รวมทั้งอาจารย์ธิดา สารธยา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่กรุณาให้คำบรรยายและคำแนะนำต่างๆ ที่สำคัญ อาจารย์พิฑิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ อาจารย์ Prof. Eiichi Hizen และอาจารย์สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่าน รวมทั้งอาจารย์ทุกท่านที่เคยให้คำบรรยาย ทั้งที่เป็นความรู้ทั่วไป และที่เป็นพื้นฐานต่อการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ท่านอธิการบดี อาจารย์นิธิตา วงศ์วิวัฒน์ อาจารย์ธัมม ฌ นนทร และอาจารย์ภาควิชา ประวัติศาสตร์ สถาบันราชภัฏ นครศรีธรรมราชทุกท่าน กรุณาให้คำแนะนำและความช่วยเหลือใน ด้านที่ฝึกและเรื่องอื่นๆ ในช่วงที่ไปเก็บข้อมูลจนได้รับความสะดวกเป็นอย่างดีทุกครั้ง รวมทั้งน้องๆ นักศึกษาที่เป็นผู้ช่วยในการเก็บข้อมูลเป็นอย่างดี พี่อา นุ สังกัแก้ว พี่จิรวัฒน์ ใจอารีย์ และครอบครัวใจอารีย์ทุกท่าน กรุณาให้ที่พักและการดูแลเป็นอย่างดี ตลอดจนคำแนะนำในช่วงที่ไปเก็บข้อมูล

คุณจรรยา และคุณช่อทิพย์ นาถสุภา กรุณาเป็นธุระในการติดต่อลิขิตอาจารย์ที่ปรึกษา และให้การต้อนรับเป็นอย่างดีทุกครั้ง พี่ศิรินทร์ บุญโสธรสถิตย์ พี่นาฬิกา เลิศวิธา พี่พรณี บัวเล็ก และพี่ญาดา ประภาพันธ์ กรุณาให้คำแนะนำต่างๆ ในการทำวิทยานิพนธ์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุณาพิจารณาให้ทุนอุดหนุนในการทำวิจัยครั้งนี้ เจ้าหน้าที่หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่ให้ความสะดวก อาทิ ห้องสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ห้องสมุดต่างๆ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้องสมุดสถาบันราชภัฏ นครศรีธรรมราช หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ศูนย์วัฒนธรรมสถาบัน ราชภัฏ นครศรีธรรมราช สหกรณ์อำเภอห้วยไทร องค์การส่งเสริมส่วนยาง ตำบลฉวาง และที่สำคัญ คือ ชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ทุกท่าน พ่อค้า นักวิชาการท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้เสียสละเวลาในการให้คำสัมภาษณ์ด้วยความตั้งใจ

ขอขอบคุณพี่วิช พี่เฌอเกนา พี่นัท พี่ศิริพร คุณพงษ์พันธ์ ที่กรุณาช่วยเหลือในด้านต่างๆ รวมทั้งคุณภักดิ์พันธ์ ทิพย์ประไพ ที่กรุณาไปเป็นเพื่อนเก็บข้อมูลและให้คำวิจารณ์ต่างๆ ด้วยดี

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณคุณชายเก็กฮวง แซ่โจ้ว คุณพ่อ คุณแม่ พี่อรภิญ พี่จรรุพร และน้องบุญศิริ ที่คอยเป็นกำลังใจ และให้การช่วยเหลือด้านต่างๆ เป็นอย่างดีมาโดยตลอด

ขอขอบคุณทุกท่านที่ได้กล่าวมา และท่านอื่นๆ ที่ให้การช่วยเหลือที่ไม่ได้กล่าวไว้ ณ ที่นี้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญแผนภาพ	ญ

บทที่

1.....	1
- ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
- วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	2
- ขอบเขตของการศึกษา.....	3
- สมมติฐานของการศึกษา.....	3
- วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	3
- กรอบในการวิเคราะห์.....	4
- ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา.....	5
2. โครงสร้างสังคมเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้าน ก่อนพ.ศ. 2435.....	11
1. สภาพสังคมเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้าน ก่อนพ.ศ. 2435.....	11
- สภาพภูมิศาสตร์กับพื้นฐานความเป็นมาของชุมชนหมู่บ้าน.....	11
- สภาพภูมิศาสตร์กับสภาพภูมิอากาศกับความหลากหลายทางชีวภาพ ของภาคใต้.....	12
- การตั้งถิ่นฐาน (บ้าน, เรือน) ของชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช.....	14

/- กิจกรรมการผลิต.....	17
- วิธีการผลิต.....	20
/- การผลิตอื่น ๆ.....	31
- หัตถกรรม.....	34
- ระบบการแลกเปลี่ยน.....	36
- เครื่องมือในการผลิต.....	42
/- ที่ดินและแหล่งทำการผลิต.....	43
/- แรงงานในการผลิต.....	48
- เทคโนโลยีในการผลิต.....	47
- ความสัมพันธ์ทางการผลิต.....	49
- การพึ่งตนเอง.....	53
- ส่วนเกินทางการผลิต.....	54
2. ระบบทางวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้าน ก่อนพ.ศ. 2435.....	57
- ด้านความเชื่อและพิธีกรรม.....	58
- การนับถือ "เจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าห้วย เจ้าเขา".....	60
- ด้านการละเล่น.....	62
- ด้านระบบการอยู่ร่วมกัน.....	63
สรุป.....	66
3. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองต่อชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2435-1504.....	68
- การเก็บภาษีรัชชูปการและการขยายพื้นที่ปลูกข้าว.....	68
- การสร้างทางรถไฟ.....	73
- เหมืองแร่ดีบุก.....	83
สรุป.....	88

4. โครงสร้างสังคมเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้าน ช่วงพ.ศ.2435-2504.....	93
1. สภาพสังคมเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้าน ช่วงพ.ศ.2435-2504.....	93
- กิจกรรมการผลิต.....	93
- วิธีการผลิต.....	94
- เครื่องมือในการผลิต.....	99
- ระบบการแลกเปลี่ยน.....	105
- ความสัมพันธ์ในการผลิต.....	118
2. ระบบทางวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้าน ช่วงพ.ศ.2435-2504.....	122
- ด้านความเชื่อและพิธีกรรม.....	122
- ด้านการละเล่น.....	123
- ด้านระบบการอยู่ร่วมกัน.....	124
สรุป.....	125
บทสรุป.....	128
รายการอ้างอิง	131
ภาคผนวก	138
ประวัติผู้เขียน	148

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนที่แสดง เขตชุมชนหมู่บ้านประมงและหมู่บ้านทำนา.....	7
2	แผนที่แสดงฤดูกาลของภาคใต้.....	8
3	แผนที่แสดงเส้นทางเรือเหนือ.....	9
4	แผนที่แสดงแหล่งข้อมูลที่ใช้ทำการศึกษา.....	10
5	ชุมชนหมู่บ้านประมงที่ อ.ท่าศาลา.....	19
6	ชาวประมงมุสลิมที่ อ.หัวไทร.....	25
7	ชาวประมงไทยพุทธที่ อ.หัวไทร.....	25
8	อวนเข้.....	27
9	ครกถีบ.....	27
10	การทำอวนของชาวประมงมุสลิมที่ใช้วัสดุแบบใหม่.....	28
11	ชาวประมงขนาดเล็ก.....	28
12	ไซชนิดต่างๆ.....	30
13	เครื่องมือตักสัตว์น้ำในอดีต.....	33
14	เครื่องมือตักสัตว์น้ำในอดีต.....	33
15	เรือเหนือจำลอง.....	40
16	ไม้ถ่อ ไม้พาสบนเรือเหนือ.....	40
17	เส้นทางเรือเหนือในอดีต.....	41
18	เส้นทางเรือเหนือในอดีต.....	41
19	แรวปู.....	51
20	เรือเข้สด.....	52
21	หน้า.....	65
22	หน้า.....	65

23	การขยายพื้นที่ทำนาเข้าไปในเขตสามอำเภอหลัก.....	70
24	เรือที่มารับข้าวจากปากพ่องไปกะลันตัน, ตรังกาณู.....	71
25	เส้นทางรถไฟสายใต้และสถานีรถไฟในจังหวัดนครศรีธรรมราช.....	74
26	พ่อค้าชาวเงินบริ เวณสถานีรถไฟชุมทางเขาชุมทอง.....	77
27	ชุมชนการค้าบริ เวณสถานีรถไฟทานเพอ.....	79
28	การขนข้าวสารมา อ.ทุ่งสง โดยทางรถไฟ.....	81
29	อาคารโกดังสินค้า ที่สถานีรถไฟทุ่งสง.....	81
30	เหมืองเขาเหล็ก.....	84
31	การทำแร่ที่เหมืองเขาเหล็ก.....	85
32	ล่าหารบเเขาน้อย ที่ร่อนหาแร่ของชาวบ้าน.....	87
33	เหมืองจัดตนเองเปิด อ. ร่อนพิบูล.....	89
34	เรือขุดแร่ อ. ร่อนพิบูล.....	89
35	การทำเหมืองขุดบนเขาน้อย อ. สีชล.....	90
36	การทำเหมืองขุดบนเขาน้อย อ. สีชล.....	90
37	ชายฝั่งถูกน้ำเซาะ อ. ท่าศาลา.....	98
38	เครื่องมือจับสัตว์น้ำของชาวประมงขนาดเล็ก.....	103
39	โรงสีไฟที่ อ. เข็ยรใหญ่.....	107
40	พ่อค้าในเมือง ฆาตอุปกรณ์ก่อสร้าง.....	108
41	ชาวสวนผลไม้ อ. ลานสกา.....	108
42	โรงสีขนต์ อ. เข็ยรใหญ่.....	110
43	เครื่องขนต์ที่ใช้สีข้าว.....	110
44	ป่ายาง อ. จันดี.....	112
45	สวนยางปลูกแบบเชิงเดี่ยว อ. จวาง.....	112
46	การตากยางและการรีดยาง.....	113
47	การทำยางแผ่น.....	113
48	เรือแขก.....	120